GARANTAREA CONSTITUȚIONALĂ A DEMNITĂȚII UMANE CA VALOARE SUPREMĂ

CONSTITUTIONAL GUARANTEE OF HUMAN DIGNITY AS A SUPREME VALUE

Gheorghe COSTACHI, dr. hab. în drept, prof. univ.,
cercetător științific principal în cadrul Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0003-1396-7598. E-mail: costachi70@mail.ru

CZU: 342.721:342.4 **DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.8413089**

Abstract: *The study is devoted to the problem of constitutional regulation of human dignity. As a result of the analysis of the text of the constitutions of several European countries (such as Belgium, Bulgaria, Czech Republic, Finland, Germany, Spain, Greece, Latvia, Lithuania, Poland, Italy, Portugal, Slovakia, Sweden, Hungary, Romania and the Republic of Moldova), it is deduced and argued the need to enshrine human dignity in the Constitution of the Republic of Moldova as a standard of quality of life, as an inalienable and inviolable fundamental right and as an obligation of the state. In conclusion, it is stressed that the most problematic issue is to ensure respect for human dignity and liability for its violation in the person's relations with state authorities. From this perspective, a major role in guaranteeing human dignity falls to the courts, which are called upon both to respect the dignity of the person subject to justice in their work and to ensure that the state authorities respect it, and if necessary to restore it by holding them legally responsible.*

Keywords: *dignity, human dignity, constitution, right to dignity, right to protection of dignity.*

În dreptul internațional, precum și în numeroase sisteme constituționale, demnitatea umană este recunoscută drept fundament al drepturilor omului. Sensul prim al acestei demnități este de a reprezenta juridic refuzul excluderii și degradării umanității omului [1, p. 52], refuz conturat (aproape la nivel

mondial) cu precădere ca rezultat al practicilor inumane (de tortură și maltratare) din timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Ca urmare a conflagrației, atât la nivel internațional, cât și la nivelul multor state din lume, s-a recurs la declararea (directă sau indirectă) a *demnității umane* ca fiind o valoare supremă pentru societățile democratice. În acest sens, atât *Declarația Universală a Drepturilor Omului* (din 10 decembrie 1948) [2], cât și pactele internaționale relative la drepturile civile și politice [3], respectiv economice și sociale [4], stipulează că „recunoașterea demnității inerente tuturor membrilor familiei umane și a drepturilor lor egale și inalienabile constituie fundamentul libertății", subliniind că drepturile omului „rezultă din demnitatea inerentă persoanei umane".

Totodată, *Declarația americană a drepturilor și obligațiilor omului* [5], după ce afirmă că „toți oamenii se nasc liberi și egali din punctul de vedere al demnității și drepturilor lor", stipulează că „drepturile exaltează libertatea individuală, obligațiile exprimă demnitatea acestei libertăți". *Carta africană a drepturilor omului și popoarelor* [6] consideră că „libertatea, egalitatea, justiția și demnitatea sunt obiective esențiale ale realizării aspirațiilor legitime ale popoarelor africane" și că „orice individ are dreptul la respectul demnității inerente persoanei umane." La rândul său, *Carta drepturilor fundamentale a UE* [7], pornind de la faptul că „Uniunea este întemeiată pe valorile indivizibile și universale ale demnității umane, libertății, egalității și solidarității", consacră că „demnitatea umană este inviolabilă; aceasta trebuie respectată și protejată".

Dincolo de aceste reglementări internaționale, doctrina accentuează faptul că demnitatea umană este valoarea supremă a omenirii, fundamentul independenței, libertății și onoarei omului (fundamentul universalității drepturilor și libertăților fundamentale [1, p. 51]), factorul determinant al devenirii și dezvoltării personalității, elementul principal al drepturilor omului, o mărturie a nivelului de cultură a societății și a esenței umanistice a acesteia [8, p. 25]. Pornind de la aceasta, ideea demnității umane ocupă un loc central în procesul transformărilor democratice aflate în desfășurare, exprimând o legitate generală și fundamentală a societăților contemporane referitoare la valoarea socială a fiecărui membru al său.

Demnitatea ființei umane este o prerogativă a persoanei care exclude orice atingere publică sau privată. Ea joacă rolul de limită a acțiunii publice de

restrângere a libertății umane, fiind un criteriu inerent al ordinii și moralei publice [1, p. 57].

În opinia Curții Constituționale a RM, „demnitatea umană constituie una dintre valorile fundamentale ale unei societăţi democratice (par. 40), respectarea şi apărarea demnităţii umane fiind o obligaţie a puterii publice (par. 50)" [9].

Bazându-se pe valoarea și importanța demnității umane pentru relațiile sociale și în general pentru comunitatea umană, concomitent cu reglementările internaționale precitate, fiecare stat în parte a recunoscut într-un fel sau altul demnitatea umană ca valoare pentru sistemul său constituțional. Analizând Constituțiile statelor europene (în număr de 28), regăsim demnitatea umană reglementată în diferite contexte, după cum urmează:

- *Constituția Regatului Belgiei* [10, p. 149-207] (art. 23 „Orice persoană are dreptul să ducă o viaţă conformă cu demnitatea umană. În acest scop, legile, legile federale şi normele menţionate la art. 134 garantează drepturile economice, sociale şi culturale, ţinând seama de obligaţiile corespunzătoare şi stabilesc condiţiile pentru exercitarea acestora. Aceste drepturi includ, printre altele: 1) dreptul la ocuparea unui loc de muncă şi la libera alegere a activităţii profesionale în contextul politicii generale privind ocuparea locurilor de muncă, menită, printre altele, să asigure un nivel cât mai stabil şi cât mai ridicat posibil de ocupare a locurilor de muncă, dreptul la condiţii echitabile de angajare şi la o remunerație echitabilă, precum şi dreptul la informare, consultare şi negociere colectivă; 2) dreptul la securitate socială, la îngrijirea sănătăţii şi la asistență socială, medicală şi juridică; 3) dreptul la o locuinţă decentă; 4) dreptul la protecția unui mediu sănătos; 5) dreptul la împlinire pe plan cultural şi social; 6) dreptul la prestații familiale").

- *Constituția Republicii Bulgaria* [10, p. 219-256] (preambul „considerând drepturile, demnitatea și siguranța persoanei drept cele mai înalte principii"; - art. 4 alin. (2) „Republica Bulgaria garantează viața, demnitatea și drepturile persoanei și creează condițiile propice dezvoltării libere a persoanei și a societății civile"; - art. 6 alin. (1) „Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și drepturi").

- *Constituția Republicii Cehe* [10, p. 267-291] (preambul „decişi să construim, să protejăm și să dezvoltăm Republica Cehă în spiritul inviolabilității demnității umane și libertății").

- *Constituția Finlandiei* [10, p. 597-635] (art. 1 alin. (2) „Constituția garantează inviolabilitatea demnităţii umane, libertatea şi drepturile individuale şi promovează justiţia socială"; art. 7 alin. (2) „Nimeni nu poate fi condamnat la moarte, torturat sau tratat într-o manieră care să aducă atingere demnităţii umane").

- *Legea Fundamentală a Republicii Federale Germania* [10, p. 683-748] (art. 1 alin. (1) „Demnitatea umană este inviolabilă. Respectarea și protejarea acesteia reprezintă obligația tuturor autorităților statului").

- *Constituția Republicii Croația* [10, p. 399-438] (art. 25 alin. (1) „Toate persoanele arestate şi condamnate trebuie tratate în mod uman, cu respectarea demnităţii acestora"; art. 35 „Tuturor persoanelor li se garantează respectul şi protecţia legală a vieţii personale şi de familie, a demnităţii, reputaţiei şi onoarei").

- *Constituția Republicii Elene* [10, p. 479-542] (art. 7 alin. (2) „Tortura, maltratarea corporală, afectarea sănătății sau folosirea violenței psihologice, precum și orice ofensă adusă demnității umane sunt interzise și pedepsite conform legii"; art. 106 alin. (2) „Nu va fi permisă dezvoltarea inițiativei economice private în detrimentul libertății și al demnității umane sau al economiei naționale").

- *Constituția Republicii Letonia* [10, p. 17-33] (art. 95 „Statul protejează onoarea și demnitatea umană. Tortura sau orice alt tratament crud ori degradant al persoanei este interzis. Nicio persoană nu va fi supusă pedepselor inumane sau degradante").

- *Constituția Republicii Lituania* [10, p. 45-84] (art. 21 „1. Ființa umană este inviolabilă. 2. Demnitatea umană este protejată prin lege. 3. Tortura, rănirea unei persoane, degradarea demnității acesteia, supunerea acesteia unui tratament crud, precum și stabilirea unor astfel de pedepse sunt interzise"; art. 22 alin. (4) „Legea și justiția protejează orice persoană împotriva intervenției arbitrare sau ilegale în viața sa privată și de familie, precum și împotriva încălcării onoarei și demnității sale").

- *Constituția Republicii Polone* [10, p. 309-362] (art. 30 „Demnitatea persoanei, drept natural şi inalienabil, constituie sursa libertăților și drepturilor omului și ale cetățeanului. Aceasta este inviolabilă. Respectarea și protejarea acesteia reprezintă o obligație a autorităților publice"; art. 47 „Orice persoană are dreptul la protecția juridică a vieţii private și familiale, a demnității și a reputației sale și la luarea de decizii cu privire la viața sa personală"; art. 233 „1. Legea care reglementează restrângerea libertăților și a drepturilor persoanelor

și ale cetățenilor în timpul instituirii legii marțiale și a stării de urgență nu poate limita libertățile și drepturile prevăzute în articolul 30 (demnitatea persoanei), (...)").

- *Constituția Republicii Italia* [10, p. 813-846] (art. 3 alin. (1) „Toți cetățenii beneficiază de demnitate socială egală și sunt egali în fața legii, fără deosebire de sex, rasă, limbă, religie, opinii politice, condiţie personală și socială"; - art. 41 „Întreprinderile economice private se constituie în mod liber. Aceasta nu poate avea loc într-un mod contrar binelui comun sau de o manieră care ar putea prejudicia siguranța, libertatea și demnitatea umană").

- *Constituția Republicii Portugheze* [10, p. 377-473] (art. 1 „Portugalia este o republică suverană, bazată pe demnitatea persoanei umane şi pe voinţa poporului, care se angajează să construiască o societate liberă, echitabilă şi solidară"; art. 13 alin. (1) „Toţi cetăţenii se bucură de aceeaşi demnitate socială şi sunt egali în faţa legii"; art. 26 „2. Legea stabileşte garanţii efective împotriva dobândirii şi utilizării abuzive a informaţiilor personale şi familiale şi a folosirii acestora în scopuri care contravin demnităţii umane. 3. Legea garantează demnitatea personală şi identitatea genetică a persoanei umane, în special în ceea ce priveşte crearea, dezvoltarea şi folosirea de tehnologii şi în experimentele ştiinţifice"; art. 59 alin. (1) „Indiferent de vârstă, sex, rasă, cetăţenie, locul naşterii, religie, convingeri politice şi ideologice, toţi cetăţenii au dreptul: (…) b) ca munca să fie organizată în conformitate cu demnitatea socială şi în aşa fel încât să ofere împlinire personală şi să facă posibilă reconcilierea vieţii profesionale cu cea de familie"; art. 67 alin. (2) „Pentru a proteja familia, statul este în special responsabil de: (…) e) reglementarea reproducerii umane asistate, astfel încât să se protejeze demnitatea umană"; art. 206 „Ședințele de judecată în instanţă sunt publice, cu excepţia cazului în care, în vederea protejării demnităţii personale sau a moralei publice ori în vederea asigurării propriei funcţionări, instanţa judecătorească în cauză se pronunță în scris pentru ședință secretă, arătând motivele care au stat la baza deciziei respective").

- *Constituția Republicii Slovace* [10, p. 487-537] (art. 12 alin. (1): „Cetățenii sunt liberi şi egali în demnitate şi drepturi. Drepturile și libertățile fundamentale sunt inviolabile, inalienabile, imprescriptibile și irevocabile."; art. 19 alin. (1) „Orice persoană are dreptul la protecția demnității umane, a onoarei personale, a reputației sale şi la protecția numelui său.")

- *Constituția Republicii Slovenia* [10, p. 549-588] (art. 21 alin. (1) „Respectarea persoanei şi a demnităţii umane sunt garantate în procedurile penale

şi în toate celelalte proceduri juridice, precum şi pe durata privării de libertate şi a executării pedepselor"; art. 34 „Orice persoană are dreptul la demnitate şi siguranţă personală").

- *Constituţia Regatului Spaniei* [10, p. 601-650] (art. 10 alin. (1) „Demnitatea persoanei, drepturile inviolabile inerente, dezvoltarea liberă a personalității, respectarea legii și a drepturilor altor persoane reprezintă fundamentul ordinii politice și păcii sociale").

- *Constituţia Regatului Suediei* [10, p. 661-708] (art. 2 alin. (1): „Puterea publică este exercitată cu respectarea, în egală măsură, a tuturor cetățenilor, precum și a libertății și demnității persoanei").

- *Constituţia Ungariei* [10, p. 783-835] (art. II „Demnitatea umană este inviolabilă. Orice persoană are dreptul la viaţă și demnitate umană; viața fetusului este protejată din momentul concepției"; art. IX „4. Dreptul la libertatea de exprimare nu poate fi exercitat în scopul încălcării demnității umane a altor persoane. 5. Dreptul la libertatea de exprimare nu poate fi exercitat în scopul încălcării demnității națiunii maghiare sau a unei comunități naționale, etnice, rasiale sau religioase. Persoanele care aparțin unor astfel de comunități sunt îndreptățite să depună reclamații în instanță împotriva exprimării unei opinii care încalcă drepturile comunității, prin invocarea încălcării demnității lor umane, așa cum se prevede în lege"; art. XVII alin. (3) „Orice angajat are dreptul la condiţii de muncă adecvate pentru sănătatea, siguranţa şi demnitatea sa").

- *Constituţia României* [10, p. 839-876] (art. 1 alin. (3) „România este stat de drept, democratic şi social, în care demnitatea omului, drepturile şi libertăţile cetăţenilor, libera dezvoltare a personalităţii umane, dreptatea şi pluralismul politic reprezintă valori supreme, în spiritul tradiţiilor democratice ale poporului român şi idealurilor Revoluţiei din decembrie 1989, şi sunt garantate"; art. 30 alin. (6) „Libertatea de exprimare nu poate prejudicia demnitatea, onoarea, viaţa particulară a persoanei şi nici dreptul la propria imagine").

- Potrivit *Constituţiei Republicii Moldova* [11] (art. 1 alin. (3) „Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile şi libertăţile lui, libera dezvoltare a personalităţii umane, dreptatea şi pluralismul politic reprezintă valori supreme şi sînt garantate"; art. 9 alin. (2) „Proprietatea nu poate fi folosită în detrimentul drepturilor, libertăţilor şi demnităţii omului"; art. 32 alin. (2) „Libertatea exprimării nu poate prejudi-

cia onoarea, demnitatea sau dreptul altei persoane la viziune proprie"; art. 54 alin. (2) „Exerciţiul drepturilor şi libertăţilor nu poate fi supus altor restrîngeri decît celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internaţional şi sînt necesare în interesele securităţii naţionale, integrităţii teritoriale, bunăstării economice a ţării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă şi infracţiunilor, protejării drepturilor, libertăţilor şi demnităţii altor persoane, împiedicării divulgării informaţiilor confidenţiale sau garantării autorităţii şi imparţialităţii justiţiei").

Observăm că fiecare stat a recurs la o valorificare constituțională distinctă a demnității umane, în diferite contexte, consacrând [12, p. 307-308]:

- **demnitatea umană ca un standard al calității vieții** (Constituția Regatului Belgiei), **ca fundament al ordinii politice și păcii sociale** (Constituția Regatului Spaniei, Constituția Republicii Portugheze), **ca valoare supremă în stat** (Constituția Republicii Moldova, Constituția României);

- **garantarea demnității ca principiu și valoare strâns legată de egalitate** (Constituția Republicii Bulgaria), **egalitatea în demnitate a tuturor** (Constituția Republicii Slovace), **inclusiv egalitatea în demnitate socială a tuturor** (Constituția Republicii Italia, Constituția Republicii Portugheze);

- **respectul demnității ca principiu al exercitării puterii publice** (Constituția Regatului Suediei) **și respectarea și protejarea demnității ca o obligație a autorităților publice** (Constituția Republicii Polone, Constituția Republicii Letonia);

- **dreptul la demnitate umană** (Constituția Ungariei, Constituția Republicii Slovenia), **inclusiv recunoscând demnitatea persoanei ca drept natural inalienabil și inviolabil** (Constituția Republicii Polone) **și dreptul la protecția demnității umane** (Constituția Republicii Slovace, Constituția Republicii Polone);

- **inviolabilitatea demnității umane** (Constituția Republicii Cehe, Constituția Finlandei, Legea fundamentală a Republicii Federale Germania, Constituția Ungariei);

- **protecția demnității umane în contextul libertății de exprimare** (Constituția Ungariei, Constituția României, Constituția Republicii Moldova) **și a libertății economice** (Constituția Republicii Italia, Constituția Republicii Elene);

- **garantarea demnității umane în contextul utilizării abuzive a**

informațiilor personale, a investigațiilor medicale, în raporturile de muncă (Constituția Republicii Portugheze, Constituția Ungariei), **în procesele judiciare** (Constituția Republicii Portugheze), **în toate procedurile judiciare, pe durata privării de libertate şi a executării pedepselor** (Constituția Republicii Slovenia);

- **demnitatea ca un standard obligatoriu pentru sancționarea/pedepsirea infractorilor** (Constituția Republicii Croația);

- **intrezicerea și sancționarea atingerilor aduse demnității** (Constituția Finlandiei, Constituția Republicii Elene, Constituția Republicii Letonia, Constituția Republicii Lituania), **inclusiv prin tortură maltratare sau orice alt tratament crud ori degradant** (Constituția Republicii Lituania, Constituția Republicii Elene).

În legătură cu acest ultim aspect, relevăm: chiar dacă puține state au reglementat expres la nivel constituțional protejarea demnității umane prin interzicerea torturii și a tratamentelor degradante, aceasta nu înseamnă că celelalte state acceptă sau tolerează un astfel de tratament. Din contra, prin însăși declararea demnității umane ca valoare supremă, ca principiu, ca obligație a statului, ca garanție a drepturilor omului, ca drept inviolabil, statele s-au angajat să garanteze demnitatea umană în toate relațiile sociale, să repudieze și să sancționeze orice atentare la aceasta, inclusiv să pedepsească și cea mai gravă violare a demnității umane precum este tortura.

Referindu-ne nemijlocit la *Constituția Republicii Moldova*, atragem atenția că în conținutul acesteia demnitatea umană, fiind ridicată la rangul de valoare supremă garantată, este protejată doar prin interdicția de a atenta la ea prin exercitarea dreptului de proprietate, a libertății de exprimare și prin restrângerea exercitării drepturilor și libertăților omului. Dată fiind importanța distinctă a demnității umane, considerăm că în ipostaza sa de valoare constituțională, aceasta ar trebui consacrată ca un standard al calității vieții persoanei, ca un drept fundamental inalienabil și inviolabil (în tandem cu dreptul la protecția demnității umane), respectarea și asigurarea sa urmând să fie ridicată la rangul de obligație a statului și a autorităților sale, fiind garantată în cadrul tuturor raporturilor juridice (de muncă, economice, sociale, civile, fiscale, administrative etc.), mai ales, a raporturilor juridice de constrângere (reglementate de legea procesual penală, contravențională și legea execuțional penală), precum și în toate procedurile judiciare.

Aceste momente sunt absolut necesare, mai ales că cea mai problematică se dovedește a fi asigurarea respectării demnității umane și a răspunderii pentru violarea acesteia în raporturile persoanei cu autoritățile statului (fapt explicabil prin aceea că de multe ori realizarea interesului general se face cu neglijarea/încălcarea demnității umane). Din perspectiva dată, un rol major în garantarea demnității umane revine instanțelor de judecată, chemate atât să respecte demnitatea justițiabililor în activitatea lor, cât și să asigure respectarea acestora de către autoritățile statului, iar în caz de necesitate să o restabilească prin atragerea la răspundere juridică a acestora.

Referințe bibliografice:

1. Dănișor D. C. Constituția României comentată. Titlul I. Principii generale. București: Universul juridic, 2009.
2. Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, adoptată la New York, la 10.12.1948, Hotărârea Parlamentului RM, nr. 217-XII din 28.07.1990.
3. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat de Adunarea Generală a ONU la 16.12.1966, intrat în vigoare la 23.03.1967 [citat 03.02.2023]. Disponibil la: https://www.legis.md/cautare/ getResults?doc_id=115567&lang=ro.
4. Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale adoptat de Adunarea Generală a ONU la 16.09.1966, intrat în vigoare la 03.01.1967 [citat 03.02.2023]. Disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_ id=115566&lang=ro.
5. Declarația americană a drepturilor și îndatoririlor omului, Rezoluția XXX a OSA, adoptată la Bogota, Columbia, la 02.05.1948, la cea de-a IX-a Conferință Internațională a Statelor Americane [citat 03.02.2023]. Disponibil la: http://hrlibrary.umn.edu/ oasinstr/zoas2dec.htm.
6. Африканская хартия прав человека и народов, принята на встрече глав государств-членов Организации африканского единства 26.06.1981 г. в Найроби. Вступила в силу 21.10.1986 г. [citat 03.02.2023]. Disponibil la: http://old.memo.ru/prawo/reg/afrika.htm.
7. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene proclamată de către Comisia Europeană, Parlamentul European și Consiliul UE la 07.12.2000 [citat 03.02.2023]. Disponibil la:https://eur-lex.europa.eu/ LexUriServ/ LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ro:PDF.

8. Керимов Д. А. Проблемы общей теории права и государства. 2-е изд. Тюмень: Изд-во Тюменского госуниверситета, 2005.
9. Hotărârea Curții Constituționale privind controlul constituţionalităţii unor prevederi din Codul penal nr. 985-XV din 18.04.2002 şi Codul de executare nr. 443-XV din 24.12.2004, în redacţia Legii, nr. 34 din 24.05.2012, pentru completarea unor acte legislative (Sesizarea nr. 11a/2013) [citat 03.02.2023]. Disponibil la: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro-h_18.2013.ro.pdf.
10. Codex constituţional: constituţiile statelor membre ale Uniunii Europene. Vol. I. Bucureşti: Monitorul Oficial R.A., 2015.
11. Constituția Republicii Moldova, nr. 1 din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial, nr. 1 din 12.08.1994 (versiune în vigoare din 14.01.2019).
12. Costachi Gh. Rolul justiției în edificarea statului de drept. Chișinău: S.n., 2021, 1074 p.